

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК УМОВА ПОБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Мулявка Д.Г.,
к.ю.н., доцент

Національний університет державної податкової служби України

У статті досліджено сучасний стан діяльності системи виконання судових рішень в Україні, визначено проблеми, які сприяють зниженню ефективності цієї діяльності, окреслено шляхи їх подолання та визначено першочергові зусилля на удосконалення системи виконання судових рішень, що дозволить нашій державі вийти на новий рівень побудови демократичних відносин.

Ключові слова: виконання судових рішень, Державна виконавча служба, стягнення, гарантії виконання судових рішень, довіра до судової системи.

Мулявка Д.Г. / ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛНЕНИЯ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ КАК УСЛОВИЕ СОЗДАНИЯ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА / Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Украина

В статье исследовано современное состояние деятельности системы исполнения судебных решений в Украине, определены проблемы, которые способствуют снижению эффективности этой деятельности, намечены пути их преодоления и определены первоочередные усилия на совершенствование системы исполнения судебных решений, что позволит нашей стране выйти на новый уровень построения демократических отношений.

Ключевые слова: исполнение судебных решений, Государственная исполнительная служба, взыскания, гарантии исполнения судебных решений, доверие к судебной системе.

Mulyavka D.G. / INCREASING EFFECTIVENESS OF JUDICIAL DECISIONS AS THE RULE OF LAW CONDITION / National University of State Tax Service of Ukraine, Ukraine

This article explores the current state of the system of enforcement of judgments in Ukraine, identified problems that contribute to the effectiveness of the activities outlined possible solutions and determined primarily by improvements to the system of enforcement that will allow our country to a new level of building democratic relations.

It was established that the problem of modern jurisdictional practice is unsatisfactory state enforcement. Many court decisions are not implemented for years, reducing public confidence in the judicial system in particular and the entire government machinery at all.

The problem of improving the efficiency of enforcement of judgments can not be considered to have been solved. The main reasons for non-enforcement of lacking work and improperly organized work of the State Penitentiary Service of Ukraine. These issues are also discussed in this paper.

Proved that the State Executive Service is a member of the judiciary. This would overcome the lack of overall goals and objectives between the courts and the service, would enable them to more efficiently coordinate their actions.

In addition, more transparent public procedures should be confiscated and implementation of arrested property. Problem that reduces the effectiveness of law enforcement, courts, State Executive Service, is the fragmentation of information support their activities. Each of the aforementioned bodies creates its own information and telecommunication systems, spending a lot of money, fills them with data, using its human resources.

Proved the worth of restoration of disturbed due to illegal actions of individuals and legal persons of rights, freedoms and interests of social relationships is undisputed.

Key words: enforcement of judgments, the State executive service, collections, guarantees enforcement of judgments, confidence in the judicial system.

Гострою проблемою сучасної юрисдикційної практики є незадовільний стан виконання судових рішень. Велика кількість рішень судів не виконуються роками, знижуючи довіру громадян до судової системи зокрема та всього державного механізму взагалі. Так, за даними опитувань, що проводилися соціологічною службою Центру Разумкова з 2005 по 2013 роки, підтримка суду з боку громадян неухильно знижується: якщо у лютому 2005 року респондентів, які повністю не підтримують діяльність суду, було 29,3%, то у березні 2013 року їх частка склала вже 59,8% опитаних [1].

Однією з причин такого явища є низький рівень виконання судових рішень. За даними, які було оприлюднено на парламентських слуханнях «Про стан виконання судових рішень в Україні», що відбулися у Верховній Раді України 22 травня 2013 року, сьогодні в нашій державі залишаються невиконаними близько двох третин прийнятих судових рішень. До проблем правозастосовної практики додаються певні прогалини на теоретико-методологічному рівні: питання діяльності виконавчої служби та виконання судових рішень стали предметом наукових досліджень В. Б. Авер'янова, В. В. Афанасьєва, Ю. В. Білоусова, М. А. Гурвича, П. П. Заворотька, В. В. Комарова, І. Б. Морозової, А. І. Перепелиці, В. І. Тертишнікова, С. Я. Фурси, О. З. Хортинської, В. М. Шерстюка, М. Й. Штефана, С. В. Щербак,

В. В. Яркова, разом з тим деякі аспекти даної проблематики досліджені ще недостатньо. Вказане у посвідненні з недостатньо повним висвітленням даної проблематики у теоретичних джерелах обумовлює актуальність та новизну даної статті, метою написання якої є визначення напрямів підвищення ефективності виконання судових рішень.

15 жовтня 2009 року Європейський суд з прав людини виніс «пілотне» рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України», яке набуло статусу остаточного 15 січня 2010 року. У рішенні «Юрій Миколайович Іванов проти України» Європейський суд визнав порушення Україною її зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (п. 1 ст. 6 «Право на справедливий суд» та ст. 1 «Захист права власності» Першого протоколу до Конвенції) в зв'язку з систематичним невиконанням державою рішень національних судів. Крім того, було визнано порушення ст. 13 «Право на ефективний засіб юридичного захисту» Конвенції в зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективних засобів юридичного захисту від такого невиконання.

З огляду на суть порушення Європейський суд зобов'язав державу, зокрема, невідкладно – не пізніше ніж упродовж одного року від дати, на яку це рішення набуває статусу остаточного (тобто до 15 січня 2011 року), – запровадити ефективний засіб юридичного захисту (або комп-

лекс таких засобів), який би забезпечив адекватний та достатній захист від невиконання або затримки у виконанні рішення національного суду, за виконання якого вона несе відповідальність відповідно до принципів, встановлених практикою Європейського суду [2].

На виконання вказаного рішення 05 червня 2012 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [3], який встановив нову процедуру виконання рішень судів, боржниками за якими є державні органи, підприємства, установи та організації, а також юридичні особи. Відповідно до положень вказаного Закону держава гарантує виконання рішень суду про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за яким є: державний орган; державне підприємство, установа, організація; юридична особа, примусова реалізація майна якої забороняється відповідно до законодавства. Новелами вказаного Закону є те, що виконання рішень суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган, здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, в межах відповідних бюджетних призначень шляхом списання коштів з рахунків такого державного органу, а в разі відсутності у зазначеного державного органу відповідних призначень – за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду. Стягувач за рішенням суду про стягнення коштів з державного органу звертається до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, у строки, встановлені Законом України «Про виконавче провадження» [4], із заявою про виконання рішення суду. Разом із заявою стягувач подає до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, документи та відомості, необхідні для перерахування коштів, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

Особливості виконання рішень суду про стягнення коштів з державного підприємства або юридичної особи, примусова реалізація майна якої забороняється відповідно до законодавства, полягають в тому, що у разі якщо рішення суду про стягнення коштів з державного підприємства або юридичної особи не виконано протягом шести місяців з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, його виконання здійснюється за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду. Протягом десяти днів з дня встановлення державним виконавцем факту наявності підстав для повернення виконавчого документа стягувачу керівник відповідного органу державної виконавчої служби подає до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, документи та відомості, необхідні для перерахування стягувачу коштів, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України, про що повідомляє в установленому порядку стягувача. Кошти, що надійшли на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби, перераховуються стягувачу протягом десяти днів з дня надходження всіх необхідних для цього документів та відомостей. Перерахування коштів за рішенням суду здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, у тримісячний строк з дня надходження документів та відомостей, необхідних для цього, з одночасним направленням повідомлення про виплату коштів державному виконавцю, державному підприємству або юридичній особі. Державне підприємство або юридична особа, які визнані боржниками за рішеннями суду, зобов'язані протягом десяти днів з дня перерахування коштів відкрити рахунки

в органах центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, та проводити розрахунки виключно з цих рахунків.

Однак проблема підвищення ефективності виконання судових рішень не може вважатися такою, що вже вирішена. Основними причинами невиконання судових рішень є недоліки в роботі та неналежно організована робота Державної виконавчої служби України. Про це свідчать численні скарги, що надходять і до Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, і до суду, на рішення, дії або бездіяльність державних виконавців чи посадових осіб Державної виконавчої служби, а також статистичні показники. Так, у 2012 році до судів надійшло майже 15 тисяч таких скарг, що на 28% більше, ніж у попередньому році. При цьому судами задоволено більше 50% таких скарг, тоді як 2011 року цей показник становив 42%. До адміністративних судів у 2012 році надійшло понад 25 тисяч скарг у порядку виконання судових рішень, що на 26% більше порівняно з 2011 роком. Проте частка задоволених скарг зросла з 60% у 2011 році до 65% у 2012 році.

Упродовж останніх років річний показник виконання судових рішень коливається близько 30%. Так, у 2006 році підлягало виконанню органами Державної виконавчої служби 7137858 рішень, з них фактично виконано 2406624 (33,7%); у 2007 році з 7316781 рішення виконано 2391201 (32,7%); у 2008 році з 7982785 рішень виконано 2760682 (34,6%); у 2009 році з 8413201 рішення виконано 2671387 (31,8%); у 2010 році з 9378377 рішень виконано 2982808 (31,8%); у 2011 році з 9573395 рішень виконано 3193255 (33,4%).

Протягом 2012 року підлягало виконанню органами Державної виконавчої служби 8069788 виконавчих документів на загальну суму 338328568710 грн. Порівняно з 2011 роком кількість документів зменшилася на 1,5 млн, а сума, яка підлягала стягненню за ними, збільшилася на 63,7 млрд грн, або 23,2%.

Тенденція до збільшення сум за виконавчими документами протягом останніх років залишається стійкою. Уже протягом першого кварталу 2013 року виконанню підлягало 4109202 виконавчі документи на суму 262452474583 грн, що на 569874 документи менше, але при цьому загальна сума, яка підлягала стягненню, майже на 41 млрд грн збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2012 року [5].

До 1999 року проблемами виконання судових рішень в Україні опікувалася лише судова система. Тоді було прийнято рішення про виключення служби судових виконавців із структури судів та утворення в системі органів Міністерства юстиції служби державних виконавців. Подальшим кроком у реформуванні органів державної виконавчої служби стало прийняття у 1999 році Закону України «Про виконавче провадження», який остаточно виділив виконавчу службу у системі судових органів і, як тоді здавалося, надав органам державної виконавчої служби незалежності. Однак ці кроки не сприяли істотному покращенню роботи цих органів. Отже, у 2005 році департамент державної виконавчої служби перетворюється на окремий урядовий орган у складі Міністерства юстиції. У рамках проведення адміністративної реформи Державна виконавча служба перетворена на центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра юстиції України. Тепер Державна виконавча служба входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) відповідно до законів України. Однак, попри ряд реформувальних, Державна виконавча служба поки що не може забезпечити право кожного громадянина на своєчасне і повне виконання судових рішень. А тому ця проблема

потребує якнайшвидшого розв'язання, у тому числі на законодавчому рівні [6].

Як свідчить аналіз ситуації, пов'язаної з виконанням судових рішень, напрямами підвищення ефективності вказаної діяльності мають бути наступні. По-перше, необхідною є кардинальна трансформація Державної виконавчої служби. Сьогодні вона підпорядковується органам юстиції, а судова система не наділена функцією контролю за завершальною стадією судового процесу. Одним із негативних наслідків цього і є ухвалення рішень, що за своїм змістом не є однозначними для виконавчої служби або існування взаємовиключних рішень щодо одних і тих самих правовідносин. Ще одним негативним наслідком є те, що виконання судового рішення жодним чином не впливає на статистичні показники, які демонструють ефективність діяльності судів, що засвідчує розірваність єдиної ланки правосуддя [5]. Отже, Державна виконавча служба має входити до складу судової гілки влади. Це дозволило б подолати відсутність загальної мети та завдань між судами та цією службою, дало б їм змогу більш продуктивно координувати свої дії.

По-друге, більш прозорими мають стати процедури публічної реалізації конфіскованого і арештованого майна. Питання реалізації конфіскованого та арештованого майна сьогодні регулюється постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розпорядження майном, конфіскованим за рішенням суду і переданим органам державної виконавчої служби» від 11 липня 2002 року № 985, наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна» від 15 липня 1999 року № 42/5, наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр виконавчих проваджень» від 20 травня 2003 року № 43/5. З одного боку, будь-яка особа, що має доступ до глобальної мережі Інтернет, теоретично може скористатися «Системою реалізації конфіскованого та арештованого майна». Система надає неавторизованому користувачу можливості на головній сторінці сайту ознайомитись з останніми (новими) повідомленнями про прилюдні торги, з повідомленнями про результати проведення прилюдних торгів та з повідомленнями про майно для безоплатної передачі, отримати та переглянути повний перелік повідомлень про торги, повідомлень про результати торгів та повідомлень про майно для безоплатної передачі, виконати пошук інформаційних повідомлень

за різноманітними критеріями пошуку, переглянути будь-яке зі знайдених інформаційних повідомлень про торги, про результати торгів або про майно для безоплатної передачі, у тому числі отримати повну інформацію про умови участі в торгах, про майно, що реалізується, тощо. Але, з іншого боку, значну частину часу всі ці опції недоступні, що пояснюють «технічними причинами». На нашу думку, у цій ситуації, враховуючи корупційність процедур реалізації конфіскованого і арештованого майна, слід посилити громадський контроль за діяльністю Державної виконавчої служби.

По-третє, проблемою, яка значно знижує ефективність діяльності правоохоронних органів, суду, Державної виконавчої служби, є розрізненість інформаційного забезпечення їх діяльності. Кожен з означених органів створює власні інформаційно-телекомунікаційні системи, витрачаючи на це значні кошти, наповнює їх відомостями, використовуючи значні людські ресурси. Однак для отримання доступу до відомостей, розпорядником яких є інший державний орган, треба пройти громіздку бюрократичну процедуру, після здійснення якої отримані дані часто виявляються вже застарілими, оскільки ситуація динамічно змінюється. Спроби подолати цю ситуацію робилися неодноразово, однак відомчі інтереси перемогли цінність вирішення правоохоронними та судовими органами свого головного завдання – захисту порушених прав людини і громадянина. Однак без створення єдиної для правоохоронних органів інформаційно-телекомунікаційної системи та єдиної системи документообігу сьогодні неможливим є підвищення ефективності виконання судових рішень.

Цінність відновлення порушених внаслідок протиправних дій фізичних та юридичних осіб прав, свобод та інтересів учасників суспільних відносин є беззаперечною. Віра у здатність держави відновити справедливість формує довіру до цієї держави з боку громадян, що є вкрай необхідним сьогодні, у період тяжких випробувань, що випали нашій країні. Без підвищення ефективності виконання судових рішень у суспільстві буде поширюватися правовий нігілізм, ініціативи уряду будуть гальмуватися, а побудова правової держави – затягуватися. Отже, на нашу думку, сьогодні Україна має направити першочергові зусилля на удосконалення системи виконання судових рішень, що дозволить нашій державі вийти на новий рівень побудови демократичних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціологічне опитування «Чи підтримуєте ви діяльність суду в Україні? (динаміка, 2005-2013)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=169
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
3. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень: Закон України від 05 червня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 17. – Ст. 158.
4. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.
5. Проект Рекомендацій парламентських слухань на тему «Про стан виконання судових рішень в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
6. Стенограма парламентських слухань на тему «Про стан виконання судових рішень в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl2205113.htm.